

מקור ראשון

ראשי > מגזין > דיוקן

המיזם המהפכני שיפתור את מצוקת בתי הקברות בישראל

רגע לפני ששטחי הקבורה יאזלו, ואפילו בנייני הקומות המוקמים בבתי העלמין לא יוכלו לספק את הביקוש, חברו יחד רב, חוקר תלמוד ומתכננת ערים כדי לקדם רעיון מהפכני. ב"קבורת ארץ ישראל" שהם מציעים, המתים יוצאו מהאדמה אחרי שנה ושרידיהם יוכנסו לתיבה קומפקטית, ויאוחסנו לצד קרוביהם שנפטרו. ברגע הראשון זה מזעזע, ברגע השני זה נשמע הגיוני, ברגע השלישי מתברר שזה גם עונה לכל דרישות ההלכה. ויש כבר אפילו מתנדבים

מאת צביקה קליין — ה' בטבת ה'תש"פ (19:36 02/01/2020) בתוך דיוקן, מגזין

ימשיך לעמוד לנצח על נדל"ן יקר. הר הזיתים

ב

בוקר חורפי, במלאת שנה למותו של יהושע הלוי, עלו אל קברו כמה בני משפחה ומכרים. שני בניו אמרו קדיש, וחברים טובים העלו באופן ספונטני זיכרונות וסיפרו על מעלותיו של הנפטר. מי שבלט בהיעדרו היה הנפטר עצמו: הקבר שסביבו התאספו מוקיריו היה פתוח וריק לחלוטין. כעבור כמה דקות הצטרף אליהם הקברן, נושא ביראת כבוד תיבה חתומה היטב, כ־60 סנטימטרים אורכה ו־30 סנטימטרים רוחבה. שמו של אבי המשפחה היה חקוק עליה, וכן תאריך לידתו ופטירתו. החבורה הדוממת הלכה אחרי הקברן, שהניח את התיבה ובה עצמותיו של הנפטר בתוך חדרון קטן, לצד כמה תיבות דומות. יהושע הלוי נאסף אל אבותיו, אמותיו וכמה מאחיו.

לאוזן היהודית האורתודוקסית, שהורגלה במושגים כמו "כבוד המת" ומנגד "חילול קברים", התיאור העתידי – דמיוני הזה נשמע מזעזע – אך מתברר כי מתחתיו ניצבים יסודות הלכתיים והיסטוריים איתנים. כעת יש מי שמציעים לשוב אל מנהג "ליקוט העצמות", כדי לפתור את המחסור החרף בשטחי קבורה. "כל ירושלים מוקפת במערות ובהן גלוסקמאות", אומר ד"ר יאיר פורסטנברג, המתמחה במחקר ההלכה הקדומה והתפתחות ספרות חז"ל. הוא מציג לי תמונה של המשטח שעליו היו קוברים את המתים בשנה הראשונה, ותמונות של הגלוסקמאות, ארוכות קטנים שבתוכם הונחו העצמות לאחר שהוצאו מקברן הראשון. "יש שקוראים לשיטה הזו 'קבורה משפחתית', אנחנו קוראים לה 'קבורה שנייה'. אפילו אמירת הקדיש במשך שנה קשורה לתפיסה שמאחורי הקבורה הזו. בשנה הראשונה, כל עוד הנפטר לא הגיע למנוחה האחרונה שלו, הוא עומד לדין בשמיים בצריך להתפלל עליו. לכן יום ליקוט העצמות מוגדר על ידי חז"ל לפי אחת הדעות כיום של שמחה".

הדמיית "קבורת ארץ ישראל". הדמיית: אדריכל אלישע מור

"היום כמעט בלתי אפשרי שאנשים ייקברו ליד ההורים שלהם, שלא לדבר על סבא או סבא־רבא", אומר הרב רפי אוסטרופ מאלון־שבות. "כדי לעשות את זה צריך מיליון שקל לשמירת הקרקעות הרלוונטיות. הפרדוקס הוא ש'תוחלת חיים' של קבר היא חמישים שנה לכל היותר. הרי מי עולה לקבר? הבנים והבנות, הנכדים והנכדות שהכירו את סבא או סבתא – ולרוב זהו. אדם שלא הכיר את הנפטרים, לא ייסע פעם בשנה לבית הקברות, יהיה איפה שיהיה. ב'קבורת ארץ ישראל' שאנחנו מציעים, אם אני ואבא שלי נהיה קבורים באותו המקום, בני המשפחה ימשיכו לבקר שם עוד שנים רבות, וגם הם עצמם יוכלו להיקבר בסמיכות.

"סבא וסבתא שלי קבורים בבית עלמין בנתניה. פעם זה היה במרחק עשרים דקות מהעיר, היום זה כבר בתוך אחת השכונות, הבתים ממש משיקים לבית הקברות. הילדים שלי לא יעלו לשם אחרי שאמות, הקברים האלה כבר לא יהיו חשובים לאף אחד, אבל הם ימשיכו לעמוד לנצח על ארבעה מטרים רבועים של נדל"ן יקר. זה בא על חשבון דירות של הדורות הבאים. גם בתי הקברות הרוויחים החדשים ייוותרו כפי שהם לעולמי עד. אנחנו היום 7 מיליוני יהודים בארץ, וזה אומר שבעוד מאה שנה יהיו כאן עוד 7 מיליוני קברים".

ד"ר יאיר פורסטנברג: "מקימים בניינים שיהיו מסוגלים להחזיק את משקל הגופות בעת הקבורה ואת האנשים המשתתפים בלוויה – אך במשך רוב ימות השנה אף אדם לא מסתובב שם, והמשקל של המתים הולך וקטן עם הזמן. החוויה הכי קשה בעיניי בקבורה כזו, היא שאתה לא חוזר לאדמה. כתוב 'כי עפר אתה ואל עפר תשוב', לא 'אל קונסטרוקציה מבטון תשוב'"

מי שחיברה את החוטים והחלה להניע את היוזמה החדשה היא אילת קראוס, מומחית לתכנון ערים. "במשך שנים אני רואה איך בית העלמין בכניסה לירושלים גדל וגדל", היא אומרת. "במקום 'ברוכים הבאים', העיר מברכת את הבאים בשעריה ב'דע לאן אתה הולך'. פתאום נפל לי האסימון: הבנתי שההתחדשות והתחלופה העומדות בבסיס הדי־אן־איי העירוני, לא קיימות בבתי עלמין. בכל בית מגורים נכנס בשלב מסוים דייר חדש. כך גם בגן ילדים – יש מבנה אחד, והאוכלוסייה מתחלפת כל שנה. כשמדובר בקברים, אף אחד לא הולך לשום מקום.

העלמין יהיה גדול יותר מהעיר עצמה. אז למה לא לייעל את השימוש בקרקע?"

"חברנו פה כמה משוגעים לדבר", מוסיף הרב אוסטרופ. "כל אחד מביא את התרומה שלו: אילת בתכנון, יאיר בהיבט האקדמי ואני סביב הנושא ההלכתי והחברה קדישא שאני עומד בראשה. כולנו עושים זאת בהתנדבות גמורה, מכיוון שאנחנו רואים כאן משימה לאומית".

צפו בגרסת הווידאו של הכתבה:

חזון העצמות - הרעיון שיפתור את המחסור בשטחי קבורה ...

הפרדוקס של הגופה

מ צוקת הקבורה היא תופעה מוכרת בעולם המערבי כולו, ופעמים רבות היא נלווית למצוקת הדיור. מכיוון שהמעבר מחיים למוות הוא חד-כיווני, בתי העלמין זקוקים לעוד ועוד מטרים רבועים של קרקע, ואלה הולכים ואוזלים, הולכים ומתייקרים. מדינות רבות כבר החליטו לספק לאזרחיהן קברים לתקופת זמן מוגבלת בלבד, שבסופה מפונים הנפטרים למעין קבר אחים. כך נהוג למשל בצרפת – מה שגורם לרבים מהיהודים שם, בפרט בעלי האמצעים שביניהם, להטיס את גופות יקיריהם לישראל כדי להעניק להם מנוחת עולמים, באופן מילולי.

משוגעים לדבר שראים כאן משימה לאומית". אילת קראוס, ד"ר יאיר פורטטנברג והרב רפי אוסטרופ. צילום: מרים צחי

כאן בארץ מנסות הרשויות למצוא פתרונות שישלבו בין חיסכון בקרקע לבין דרישות ההלכה, והתוצאה היא פרויקטים הנדסיים שונים ומשונים שצומחים בבתי הקברות. בבית העלמין ירקון שבפאתי פתח-תקווה עומדים לקום עשרה בנייני ענק, שלושה מתוכם יושלמו עד סוף שנת 2020. לא פחות מ-100 אלף בני אדם

רבים, שלמעשה נכנסים אל תוך אדמת החר. קברים קדומים רבים שנחשפו ברחבי הארץ מעידים שכך נהוג היה לטמון את המתים לפני אלפיים שנה. החיסכון בשטח הוא משמעותי, אך העלות הכוללת של הקמת המבנים בבית העלמין ירקון היא עצומה – כמיליארד שקלים.

מתחת להר המנוחות בירושלים נחנך לפני כחודשיים מיזם בשם "מנהרות עולם", שנועד לתת מענה אחר לאותה בעיה. זהו בית עלמין תת-קרקעי, מערכת מנהרות קבורה באורך של קרוב לשני קילומטרים, עם קיבולת של 24 אלף קברים. העלות: 300 מיליון שקלים. בירושלים מובאים למנוחות מדי שנה כ-3,500 איש, מה שאומר שגם המנהרות האלה יכולות להגיע בתוך שנים אחדות לתפוסה מלאה.

אך בשנים האחרונות הולכת ומתגבשת יוזמה נוספת, זולה בהרבה, שיכולה לעצור את הצמיחה המואצת של בתי העלמין בלי להזדקק לפעולות הנדסיות יקרות בדמות בנייה לגובה או חפירה לעומק. "קבורת ארץ ישראל" היא לכאורה מהפכנית ואינה דומה לקבורה ההלכתית המוכרת לנו, אך מתברר כי היא הייתה נהוגה כאן בימי בית שני והלאה, הרבה לפני שצצו כאן ערים בנות מאות אלפי תושבים.

אילת קראוס: "במשך שנים אני רואה איך בית העלמין בכניסה לירושלים גדל וגדל. במקום 'ברוכים הבאים', העיר מברכת את הבאים בשעריה ב'דע לאן אתה הולך'. פתאום נפל לי האסימון: ההתחדשות והתחלופה העומדות בבסיס הדייאן-איי העירוני, לא קיימות בבתי עלמין. אף אחד לא הולך לשום מקום"

ביום חורפי אני נפגש עם שלושת האנשים שמנסים לקדם את היוזמה הנועזת, וסביב שולחן בית קפה ירושלמי אנחנו מנהלים דיון ער על מוות, קבורה וענייני טומאה. השלושה מגיעים כאמור מתחומים שונים, אך הם שותפים לרצון לתת מענה למצוקת הקבורה היהודית בישראל. הרב רפי אוסטרופ (53), איש חינוך בעל ניסיון רב שנים, מכהן כיום כראש המועצה הדתית גוש עציון וראש חברה קדישא של הגוש. אילת קראוס (45) מירושלים מילאה במשך 15 שנה תפקידים במשרד הבינוי והשיכון, וכיום היא בעלת משרד עצמאי בשם "חוכמת רחוב", העוסק בקידום תהליכים בוני עירוניות ("החל מנושאים הקשורים ל'פינוי בינוי', דרך עידוד הליכה במקום שימוש ברכב, ועד כלכלה מקומית וקהליתיות"). שותפם ד"ר יאיר פורסטנברג (44), ירושלמי אף הוא, משמש מרצה בחוג לתלמוד באוניברסיטה העברית. בנושא הקבורה הקדומה הוא עסק בספרו "טהרה וקהילה בעת העתיקה – מסורות ההלכה בין יהדות בית שני למשנה".

לשאלה כיצד הגיע בכלל לעסוק בנושא הקבורה, שרוב האנשים מעדיפים לתפוס ממנו מרחק, משיב פורסטנברג: "כילד הייתי מגיע מדי שנה ליום הזיכרון של סבתא שלי בבית העלמין בחולון. אני זוכר את הזעזוע שהרגשתי: בית קברות ענק שמשתרע עד האופק, אי אפשר לראות את הקצה שלו מרוב שהוא גדול. על השלט בכניסה נאמר 'נא לשמור על קדושת המקום'. במשך שנים זה הטריד אותי: איך מקום שמיועד לקבורת מתים, שהם שיא הטומאה, יכול להיות קדוש? מה קדוש בבית קברות?"

הרב אוסטרופ מבקש להסביר את השימוש במונח קדושה בהקשר של בתי עלמין: "זה לא במובן של Holy, אלא של חרדת קודש. יש לבית הקברות מעמד מיוחד ביהדות – מקום שאסור לשחק בו, שצריכים להיות שם בחרדה תמידית". ועם זאת, הוא מסכים כי יש פרדוקס ביחסה של היהדות למתים: "אנחנו תמיד מחנכים שהנשמה היא החשובה, והגוף הוא רק נרתיק שמחזיק אותה בעולם הזה. לכאורה, כשהנשמה עוזבת את הגוף, הוא אמור להיות חסר משמעות. ובכל זאת, לנו ולהלכה אכפת ממנו".

ימשיך לעמוד לנצח על נדל"ן יקר. הר הזיתים

הוא הגיע למסקנה ששם נמצא הפתרון.

"באותם ימים המתים לא נטמנו באדמה, אלא במערה. אחרי פרק זמן מסוים, שנה ככל הנראה, היו אוספים את העצמות לתוך גלוסקמה שאורכה היה כאורך עצם השוק של אדם. את הגלוסקמה הזו היו מניחים שוב במערה בצורה מסודרת, יחד עם גלוסקמות נוספות, ועל המשטח היה אפשר לקבור את הנפטר הבא. את העצמות נהגו ללקט סמוך לערב, ובני המשפחה הקרובים היו נוהגים באותו יום מנהגי אבלות הדומים ל"שבעה".

"בימי בית ראשון היו ככל הנראה אוספים את העצמות וקוברים אותן ב'מאספה', חדר שהיה משותף למשפחה או קבוצה", מעיר פורסטנברג. "עניין הקבורה בגלוסקמות התפתח בהמשך, בימי בית שני".

קראוס הייתה זו שיזמה פנייה לרשויות, בניסיון לשכנע אותן לשנות דפוסי חשיבה סביב הקבורה. לדבריה, מי שאמור להיות אחראי על נושאים כאלה הוא מנהל התכנון, המופקד על תמ"א 19 – תוכנית מתאר ארצית שקובעת הוראות להכנת תוכניות לבתי עלמין. "בדרך כלל מנהל התכנון קובע מה יעשה בקרקעות בארץ", אומרת קראוס. "נושא הקבורה הוא יוצא דופן, כי בפועל, אנשי החברה קדישא הם אלה שמחליטים. אני חלילה לא מבקרת אותם ואת עבודתם החשובה, אך במקרה הזה הם גם בתפקיד היזם וגם בתפקיד הקבלן. הם רוצים לייצר עוד ועוד שטחי קבורה, ומצד שני מנהל התכנון אומר להם 'תצטופפו'. לכן כעת הם נאלצים לבנות לגובה.

"נפגשתי עם רונית מזר, מנהלת אגף בכיר לתכנון ארצי במנהל התכנון, והצעתי לקדם תהליך תכנוני-הלכתי כדי לפתח צורת קבורה מקיימת יותר, שמיעלת את השימוש בקרקע, מצמצמת את המופע הנופי של בתי הקברות ועולה פחות לנקברים ולמשלמי המיסים. הרי משנעים היום מאות אלפי מטרים מעוקבים של עפר מהקברים שנחפרים. בסיכום הפגישה נאמר לי שיש טעם להמשיך לקדם את העניין רק אם אביא הצעה לשיטת קבורה בצפיפות של לפחות 1,500 נפטרים לדונם. דרישה נוספת הייתה שהרב יעקב רוז'ה (רב העיר בתים, חבר מועצת הרבנות הראשית ומומחה בתחום הקבורה וזיהוי חללים – צ"ק) ייתן חוות דעת הלכתית המאשרת את השיטה. במשך שבוע הסתובבתי בזנב מקופל בין הרגליים, ואז החלטתי ליצור קשר עם הרב יובל שרלו. ראיתי בו שותף אידיאולוגי לקידום הרעיון של בית עלמין הלכתי-מקיים, והוא הציע לכנס במשרדי ארגון צהר 'שולחן עגול' בנושא הקבורה".

מתחת לתיאור העתידידמיני הזה ניצבים יסודות הלכתיים והיסטוריים. מערת קבורה עתיקה. צילום: משה מילנר, לע"מ

בדיון שארגן הרב שרלו פגשה קראוס לראשונה את הרב אוסטרופ ואת ד"ר פורסטנברג. השלושה גיבשו יחד הצעה לשיטת קבורה דומה בעיקרה למנהג מימי התלמוד: בשלב הראשון ייטמן הנפטר באדמה, כמקובל ב"קבורת שדה", אך לקבר יוכנסו גם חומרים מיוחדים שתפקידם לפרק את הרקמות. מקום מנוחתו של הנפטר יסומן בצורה ברורה, אך ללא מצבה. כעבור שנה הקבר ייפתח, העצמות ילוקטו יחד עם האדמה שתחתיהן, ויוכנסו לארון קטן. את הארון הזה יציבו בתוך מבנה או מערת קבורה שנבנתה במיוחד, ואם המשפחה תבקש – יישמר שם מקום לקרובים נוספים. הנפטר אמנם לא יזכה למצבת אבן זקופה, אך על הגלוסקמה אפשר יהיה לכתוב לו "נפש" – הטקסט שהיה נכתב על מצבה רגילה. ביום השנה תעלה המשפחה לקבר החדש, לאמירת קדיש ותפילות לעליו נשמת הנפטר. "בתלמוד מסופר למשל על רבי אלעזר בן רבי צדוק, שאביו ציווה עליו להעביר אותו אחרי מותו מהשוחה אל הארזים – כלומר מהמערה לתיבת עץ", אומר הרב אוסטרופ. "כולם מסכימים שעל פי ההלכה אפשר לקבור בצורה כזו, אז למה שלא נעשה זאת כיום?"

"בני המשפחה שלי מכירים את הסיפור הזה, כי ככה גם אני אמרתי להם", אומר פורסטנברג. "אני לא רוצה לתפוס מקום מיותר".

לעבור תהליך פסיכולוגי

ב-2015 קיימו השלושה ביד יצחק בן-צבי בירושלים כנס בנושא ליקוט עצמות. "זו הייתה הפעם הראשונה שהנושא קיבל פומביות שכזו", אומר הרב אוסטרופ. במשתתפים היו הרב רוז'ה, הרב הראשי לירושלים אריה שטרן, אנשי אקדמיה, נציגי חברה קדישא והיסטוריונים. "טוביה שגיב, האדריכל של בית העלמין ירקון, אמר שם שאנחנו עומדים בפני קטסטרופה, כיוון שאין לנו מקום לכל הנפטרים שיהיו בשנים הקרובות", מספר פורסטנברג. "הבג" שבכירי החברה קדישא צריכים למצוא בדרך כלל מקורות מימון חיצוניים, ואילו אנחנו באנו עם הצעה שאמורה לסייע להם לחסוך".

כיום המדינה מעבירה לחברות הקדישא כספים שאמורים לכסות את התשלום לקברנים ולרבנים שנושאים הספד, וכן את תחזוקת בתי הקברות. "המדינה לא אמורה לממן בנייה בבתי העלמין, אך בפועל היא עושה זאת כדי לתת מענה למצוקת הקבורה", אומר הרב אוסטרופ. "מדובר במיליארדי שקלים שיוצאים מכיסם של האזרחים – ועדיין אנשים נדרשים לשלם עשרות אלפי שקלים אם הם רוצים לבחור לעצמם את מקום הקבורה. בתקשורת נהוג להציג את החברה קדישא כ'אנשים הרעים שלוקחים הרבה כסף', אבל המדינה גוררת אותם למצב הזה, כי בלי ההכנסה הנוספת הם לא יוכלו לפתח עוד שטחי קבורה".

הרב רפי אוסטרופ: "הגיע אליו תושב גוש עציון שביקש רישיון מיוחד כדי להיקבר בחצר הבית שלו. 'אני לא רוצה להיקבר בקיר, אמר לי. כשהראיתי לו את המקורות שמסבירים את עקרון הקבורה שאנחנו מציעים, הוא השתכנע. אני מאמין שנשכנע את גדולי הדור החרדים, ולבסוף את הציבור. אפשר לתגמל את מי שייקבר ככה"

חוק שירותי הדת היהודיים מסמך את שר הדתות לקבוע "תעריף בסיסי" שייגבה מכל המעוניין לרכוש לעצמו חלקה בבית העלמין הקרוב למקום מגוריו. המשרד לשירותי דת מפרסם מחירון מפורט, שמשנתה על פי מקום המגורים וחברות הקדישא השונות האחראיות על הקבורה בכל מקום. אזרח שמבקש להיקבר בבית עלמין ביישוב אחר, יידרש כבר לשלם תעריף גבוה יותר.

באתר של המשרד יש גם מחשבון, שבאמצעותו תוכלו לבדוק כמה יעלה לכם התענוג של הזמנת קבר בעודכם בחיים. ירושלמים שמבקשים לקנות קבר בעירם ולהבטיח לעצמם "קבורת שדה", יאלצו לשלם 14,410 שקלים. אם מדובר בשריון של חלקה צמודה לקבר אחר, תינתן לרוכש הנחה של 20 אחוזים. ויש אופציה לחיסכון נוסף: מי שמסכים להיקבר מעל בן הזוג שנפטר לפניו, יזכה בהנחה של 36 אחוזים, פעמיים ח".

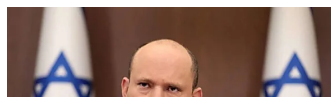
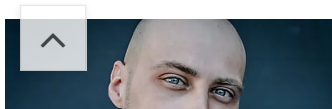
בפתח תקווה התעריף הבסיסי נמוך בהרבה – 8,461 שקלים לקבורת שדה, והנחות למי שמסתפק בקבורה רוויה. בסביון, למרבה ההפתעה, המחיר לקבורת שדה הוא 3,712 שקלים בלבד, ואדמת תל-אביב היא מהיקרות ביותר, עם 15,361 שקלים לחלקה.

"כולם מסכימים שלפי ההלכה אפשר לקבור כך, אז למה שלא נעשה זאת?". הדמיית "קבורת ארץ ישראל". הדמיית: אדריכל אלישע מור

לדברי פורסטנברג, בקבורת שדה ניתן להכניס פחות מ-300 קברים לדונם, והמדינה שואפת באמצעות הקבורה הרוויה להגדיל את המספר הזה ל-1,000; על פי התכנון האדריכלי שמציעים יוזמי "קבורת ארץ ישראל", ניתן יהיה לקבור קרוב ל-3,500 נפטרים בדונם אחד. העלות תהיה נמוכה מאוד, יחסית: בין 750 ל-1,000 שקלים לאדם בלבד. המחיר הזה יכלול גלוסקמה מעוצבת עם שם הנפטר וטקסט בהתאם לבקשת המשפחה.

את בניית "גורדי השחקים של הקברים" הוא רואה כמופרכת מבחינה כלכלית, בפרט כשמדובר במבנים שאמורים להחזיק מעמד לנצח. "למעשה, יידרשו אינסוף משאבים לצורך תחזוקה וגינון. מקימים את הבניינים האלה כך שיהיו מסוגלים להחזיק את משקל הגופות בעת הקבורה ואת האנשים המשתתפים בלוויה – אך בפועל, במשך רוב ימות השנה אף אדם לא מסתובב ליד הקבר, והמשקל של המתים הולך וקטן עם הזמן. התוצאה היא מערך הנדסי מיותר של בניינים מבטון, שאינם נעימים ובכל זאת הם יקרים להחריד. החוויה הכי קשה בעיניי בקבורה כזו, היא שאתה לא חוזר לאדמה. כתוב 'כי עפר אתה ואל עפר תשוב', לא 'אל קונסטרוקציה מבטון תשוב'".

רופא איחר לאבחן סרטן, התקף לב או אירוע מוחי לגילאי 55-0? יתכן ומגיע לך מעל 2.5 מיליון
עו"ד ענת מולסון - רשלנות רפואית

ראש הממשלה נפתלי בנט נדבק בקורונה

למה כולם בישראל חוטפים את מחמם החדר הזה בשם 193 מהמדפים?
warm-air.org

דפנה לבנון הספיקה לציין 15 שנה לרצח בעלה, והלכה לעולמה

Recommended by "לדברי קראוס, גם בחפירת מנהרות הקבורה אין היגיון כלכלי. "חמש שנים אחרי הפטירה, מגיעים לקבר אולי עשרה אנשים פעם בשנה. ואחרי 25 שנה, מי מגיע? ובכל זאת, הקימו קונסטרוקציה שנועדה להחזיק אוויר במשך מאות שנים".

אוסטרוף: "אני מעריך את חנניה שחור, מנכ"ל חברה קדישא קהילת ירושלים, על החשיבה מחוץ לקופסה ועל האומץ לבנות את המנהרות; הרי לך תדע אם אנשים יסכימו לקבור את מתייהם שם. אבל אם בירושלים יש קרוב למיליון אזרחים, בחמישים השנים הבאות תצטרך בשבילים חצי מיליון קברים. יש למישהו מושג כמה יעלה לבנות מנהרות בהיקף כזה?"

לא משוכנע שהפרויקט הנועז יתקבל בציבור. מנכ"ל המשרד לשירותי דת עודד פלוס. צילום: הדס פרוש, פלאש 90

לאחר שהציגו את הרעיון של קבורת ארץ ישראל, פרסם הרב רוז'ה פסק הלכה בנושא. "מנהג ליקוט העצמות מעולם לא נאסר, ומשהחמירה מצוקת הקרקע, ייתכן שיש לחזור אל מנהג הקבורה הישן", כתב. עוד ציין הרב רוז'ה כי "מצוקת הקרקעות והקבורה כבר הביאה לשינוי המנהג מקבורת שדה רגילה לקבורה רוויה ורבודה". הרב אוסטרוף פנה גם לרב דב ליאור, רבה של קריית ארבע, ששמע את פרטי המתווה והשיב כי "הפתרון שהצעת אמיתי, נכון ומכובד, ואני מקווה מאוד שהדברים יתקבלו על ידי כל הנוגע בדבר ועל ידי כל החרד לכבוד החיים ולכבוד המתים גם יחד".

כדי להעביר את היוזמה לשפת המעשה, פנו השלושה לאדריכל הוותיק אלישע מור, שיצר סימולציה לבנייה נכונה ויצירתית של קבורת ארץ ישראל. לפני כמה חודשים הוצגו החומרים הללו לאנשי מנהל התכנון, ולדברי קראוס, "הם היו המומים. הנה, נמצא ייעול לשימוש בקרקע, שקיבל את ברכתם של רבנים ושל מומחים. הם הבינו שזו הצעה שלא מגיעה רק מאנשי תכנון, אלא מדברת בשפה של חברות הקדישא. משם התהליך צבר תאוצה".

ביום רביעי הקרוב, 8 בינואר, יתקיים במשרדי מנהל התכנון בירושלים יום עיון שיזמו השלושה, תחת הכותרת היצירתית: "העולם הבא של הקבורה - פורום איכות התכנון". בין הדוברים בכנס, שיערך בחסות המשרד לשירותי דת, יהיו רונית מזר, מנכ"ל המשרד לשירותי דת עודד פלוס, הרב שרלו ועוד רבנים ואנשי מקצוע בכירים. הרבנות הראשית טרם אימצה את ההצעה, אך מקדמי המהלך שואבים עידוד מאמירה שהשמיע הרב דוד לאו בהשקה של מנהרות הקבורה בירושלים: הרב הראשי האשכנזי אמר שם כי הגיע הזמן לחשוב ברצינות על חזרה לקבורה שהייתה נהוגה בתקופת המשנה והתלמוד. אף שהרב לאו לא אמר בפירוש את המילים "ליקוט עצמות", כולם הבינו למה התכוון.

הראשונה שתציע קבורה שכזו תהיה כנראה החברה קדישא של גוש עציון, ששותפה למהלך. "גם בקיבוץ יבנה כבר החליטו שאת החלקה הבאה הם יבנו על פי המודל שאנחנו מציעים", אומר הרב אוסטרוף, "חברי הקיבוץ שמעו ממני על הרעיון, ערכו הצבעה והכריעו בעדו. גם באחת הערים, שאת שמה אנחנו לא יכולים לחשוף עדיין, יש חברה קדישא גדולה אשר כבר מפתחת חלקה שכזו".

שלם 14,410 שקלים. אם ישריינו לעצמם חלקה צמודה לקבר אחר, תינון הנחה של 20 אחוזים. מי שמסכים להיקבר מעל בן הזוג שנפטר לפניו, יזכה בהנחה של 36 אחוזים, פעמיים ח"י. תל-אביב יקרה יותר, עם 15,361 שקלים לחלקה

הוא מספר כי פתח קמפיין מאסיבי מול רבנים ממגוון מגזרים. "התגובה הראשונית שקיבלתי מרבים מהם הייתה 'חבל לדון על זה, ממילא אף אחד לא יסכים שיקברו אותו ככה'. הבנתי שאני צריך להוכיח שגם הציבור יהיה מעוניין לקדם את היוזמה. המדד שלי הוא התושבים של גוש עציון: המון אמרו לי 'אני מוכן להיות הראשון שייקבר בשיטה הזו'. אספתי חתימות של יותר מאלף איש, אזרחים מן השורה שתומכים ברעיון. אני רוצה שנתחיל ליישם אותו במערות שייחצבו בפאתי גוש עציון. יש שם מדרונות בעלי שיפוע חד מאוד, ואפשר בקלות 'להיכנס' לתוכם".

אתם מציעים להפעיל את הפתרון הזה גם כדי לפנות בתי קברות קיימים, ולהסב אותם לקבורה בשיטה שלכם?
"אנחנו לא מציעים להתעסק בבתי קברות ישנים. זה סיפור שהמדינה תצטרך לדעת להתמודד איתו בעוד חמישים שנה, כי יהיו חלקות עצמות של קברים שאף אחד לא יפקוד, אבל אנחנו לא מתעסקים בזה".

שלושתכם באים מהמגזר הדתי-לאומי. לא היה כדאי שתצטרפו אליכם גם חילונים, ובעיקר חרדים? לא פשוט לשכנע את הציבור החרדי לחבור ליוזמה הלכתית שמגיעה ממגזר אחר.

"אנחנו צריכים לעבוד בקצב הנכון, ולא לחשוב שכבר בהתחלה נצליח בכל מקום", אומרת קראוס. "אני מאמינה שבסוף נשכנע את המגזר החרדי, ושזה יתפוס גם בבתי הקברות היהודיים בלונדון ובניו-יורק; הרי מצוקת הקרקע שם לא פחותה".

גם לקבורה הרוויה, היא אומרת, הציבור החרדי ונציגיו התנגדו תחילה בחריפות, אך עם השנים נאלצו לקבל אותה כעובדה מוגמרת. יחד עם זאת, ברור לה כי היוזמה תצטרך לצלוח עוד משוכות רבות. "יש כאן תהליך פוליטי ותכנוני, וגם תהליך פסיכולוגי שאנשים צריכים לעבור כדי שייסכימו להיקבר כך. אם יהיו רבנים גדולים שייקחו את זה על עצמם, אחרים יבינו שזה אפשרי".

רק עשרה אחוזים של הלכה

ע ל אף שהמשרד לשירותי דת מעניק את חסותו לכנס שיתקיים בשבוע הבא, מנכ"ל המשרד עודד פלוס עדיין לא משוכנע כי "קבורת ארץ ישראל" תזכה להסכמה רחבה. "מוקדם מכדי לחוות דעה על קבורה שכזו, וטרם גיבשנו עמדה בנושא", אומר לנו פלוס. "הלכתית אין בעיה, כל עוד שומרים על כמה כללים, אבל קודם כול נראה אם אכן יש אנשים שמסכימים לקבור כך את יקיריהם. החשש שלנו הוא לרוץ מהר מדי – ואז להיתקע".

"פתרון קיצוני". אברהם מנלה, מנכ"ל חברה

קדישא בתל-אביב-יפו. צילום: אבישג

שאר-ישוב

פלוס, שבשנים האחרונות עוסק רבות בעידוד הקבורה הרוויה, יודע לספר כי לא מעט קבוצות אוכלוסייה מסרבות לקבל אותה. "הרב רוז'ה נוהג לומר כי כל נושא הקבורה מורכב מעשרה אחוזים כללים הלכתיים ברורים, ותשעים אחוז מנהגים. הרי לכל עדה או מגזר יש מנהגים משלהם, והרבה מהמנהגים האלה נולדו כתוצאה של אילוצי קרקע. יש אוכלוסיות כמו יוצאי אתיופיה, עולים מתימן או חרדים, שקשה לשנות את התפיסה שלהם. אצל הערבים למשל אין על מה לדבר חוץ מקבורת שדה רגילה. במגזר היהודי, קשה במיוחד לשכנע את היישובים הקטנים. הם יגידו לך 'ככה קברו אצלנו תמיד'. הפתרון שלנו הוא להמתין שייאזלו מקומות הקבורה של היישוב, ואז להציע להם פתרונות קבורה אזוריים. ברגע שזה מחוץ למושב, לא בבית העלמין המוכר, יש יותר סיכוי לגמישות. ואז אנחנו יכולים לומר להם ש'כולם קבורים ככה'".

על מנהרות הקבורה בירושלים אומר פלוס כי "זהו פתרון טוב, וכעת חנניה שחור מנסה לשווק אותו לעוד מקומות, בארץ ובעולם. מאחורי הרעיון הזה יש חשיבה איך לנצל את הקרקע בתכנון ובבנייה נכונה".

אבל העלויות גבוהות מאוד.

"לעניין הכלכלי יש פתרון. הבעיה הייתה להעז, וגם לפתח טכנולוגיה מתאימה של חפירה ובניית הקברים. אפשר לעשות אותו הדבר במבנה שאיננו תת-קרקעי".

השאלה גם כאן היא האם אנשים יסכימו להיקבר במנהרות.

"אני חושב שייסכימו. זה יפה וחדשני, יש בקבורה כזו חיבור לקרקע, וכבר יש פסיקות הלכתיות של רבנים בכירים מהמיינסטרים החרדי. נכון שלא כולם זורמים עם זה, למשל אנשי העדה החרדית".

אתם מעודדים פיתוח שיטות קבורה נוספות?

"שיטת העבודה שאני מוביל כמנכ"ל היא לא לדלג על שלבים, כי זה יכול להחזיר אותנו עוד יותר אחורה. כרגע אני רוצה לראות איך יתפוס עניין הקבורה במנהרות, מבחינת ביקוש והיצע. כך גם לגבי מבני הקבורה בירקון".

לעשות זאת, אבל לא בטוח שהידע קיים היום. מי שאומר שדווקא 'קבורת ארץ ישראל' היא הקבורה היהודית חוטא לאמת, כי גם בעבר הייתה קבורת שדה כמו זו שנהוגה היום. אברהם אבינו נקבר במערת המכפלה, ולא פינו את קברו כעבור שנה.

תמיכה מסייגת. הרב דוד לאו. צילום: יונתן זינדל, פלאש 90

"ליקוט עצמות הוא פתרון קיצוני שלא מתאים לאוכלוסייה כיום במדינת ישראל, ולא משנה אם מדובר בדתיים או חילונים. להוציא את אבא מהקבר ולהעביר אותו לארון קטן זו טראומה לא פשוטה, ואני לא מכיר אנשים שיהיו מוכנים לעבור אותה. לדעתי יותר 'יהודי' לחזור לקבורה הצפופה, כפי שקברו הסנהדרין. הייתי רוצה שהרב אוסטרוף יעשה פיילוט אצלו בגוש עציון, לראות אם זה באמת עובד. אני צופה התנגדות גדולה לכך".

מנלה אף מתריע כי לשיטה המוצעת עשויות להיות השלכות מרחיקות לכת מחוץ לגבולות ישראל. "ישנם כיום הרבה מאוד מאבקים סביב בתי קברות יהודיים שהרשויות רוצות לפנות – בעיקר במזרח אירופה אך גם במדינות מוסלמיות. אם שיטה כמו ליקוט עצמות תהיה פופולרית בישראל, כל אותן ממשלות ועיריות יוכלו להגיד: אנחנו רוצים לבנות קניון על אדמת בית קברות יהודי עתיק, למה שלא ננקה את השטח?"

מה הפתרון שאתה מציע למצוקת הקבורה במדינת ישראל?

"חברות הקדישא אינן מחליטות על מדיניות ותכנון, אלא מבצעות את מה שממשלת ישראל החליטה בנושאי תכנון קבורה. אנחנו מבינים את האילוצים שגרמו למעבר לקבורה רוויה, אך ברור שאם ממשלת ישראל הייתה מקצה קרקע לקבורת שדה, היינו מעדיפים זאת. צריך להבין שמי שאומר שאין בישראל מספיק קרקעות לכל הקברים הצפויים, טועה. לפי החישוב שלי, 2,000 דונם יספיקו למאה השנים הקרובות.

"לקבורה בקומות יש יתרונות: יש צל בימים של שרב ועומס חום, ובחורף אפשר לקיים לוויית גם בימים גשומים. הרבה משפחות מציינות את זה לשבח. אבל לדעתנו צריך לתת מענה גם למי שלא רוצה להיקבר בקומות. העלינו את זה מול הרשויות, ואני מאמין שיימצא פתרון – אולי הקצאת קרקע לבתי עלמין נוספים, במקומות מרוחקים יותר".

הרב אוסטרוף מודה כי להצעה שהוא מקדם צפויה עוד דרך ארוכה בהיבט התודעתי. עם זאת הוא מאמין כי בעזרת הסברה נכונה, ניתן להתגבר על הרתיעה. "הגיע אליי תושב מגוש עציון, שביקש רישיון מיוחד כדי להיקבר בחצר הבית שלו. הוא הסביר שהוא לא אוהב את חלופות הקבורה הרוויה הקיימות כיום: 'אני לא רוצה להיקבר בקיר, אמר לי'.

כשהראיתי לו את המקורות שמסבירים את עקרון הקבורה שאנחנו מציעים, הוא השתכנע. כשאדם דתי רואה שיש ביסוס לצורת הקבורה הזו, ושהיא מופיעה במשנה ובגמרא, זה מדבר אליו. אני מאמין שנצליח לשכנע את גדולי הדור החרדים, ולבסוף את הציבור. המדינה יכולה גם לתגמל את מי שייקבר ככה, למשל לקבוע שזוגות יהיו זכאים להיקבר יחד ללא עלות נוספת".

פורסטנברג: "ברגע שמנהל התכנון יאשר את קבורת ארץ ישראל כאופציה, האחראים על הנושא ידאגו שלחברות הקדישא יהיה אינטרס להציע קבורה שכזו".

"מוות וקבורה זה נושא עדין ורגיש, שרוב האנשים מעדיפים לא להתעסק איתו", מסכם הרב אוסטרוף. "צריך לעורר שינוי תודעתי כדי שיבינו שזה בסדר הלכתית ומסורתית, ושגם מי שייקבר כך – יזכה לעולם הבא ולתחיית המתים".

לתגובות: dyokan@makorishon.co.il

<p>קבורת שדה</p> <p>לכל נקבר חלקת קרקע משלו. מספר קברים לדונם: כ-270 עלות: 6,000*500 שקלים</p>
<p>קבורת סנהדרין (קומות)</p> <p>בשיטה זו נבנים אולמות קבורה שבקירותיהם כוכים, כדוגמת קברי הסנהדרין שנחשפו בכמה מקומות בארץ. הנפטר מונח על מיטה מיוחדת ומוכנס לכוך. מספר קברים לדונם: כ-1,300 עלות: 6,000*4,000 שקלים</p>
<p>קבורת רמה</p> <p>מבנה רב'קומות, כאשר בכל קומה אפשר לממן את הנפטר בקבורת שדה או בקבורה זוגית משפחתית. מספר קברים לדונם: כ-1,500 עלות: 12,000*10,000 שקלים</p>
<p>קבורת מכפלה</p> <p>"קבורה זוגית" בעומק הקרקע. הנפטר הראשון נטמן בתחנית הקבר, ומכוסה באבני גזול ובעפר. הנפטר השני ייטמן על גביהם. מספר קברים לדונם: כ-550 עלות: 10,000*8,000 שקלים</p>
<p>קבורת ארץ ישראל</p> <p>הנפטר ייטמן בקבורת שדה לחמש שנה, ולאחר מכן ייערך "ליקוט עצמות". השייכים יוכנסו לגלוסקמה שתוצב במבנה או מערת קבורה. ניצול קרקע: 3,480 נפטרים לדונם עלות: 1,000*750 שקלים</p>

תגיות: העולם היהודי קבורה

[התנתקות מהחשבון](#)

Top Searches | [יעל שבח](#) | [מושיקו פסל](#) | [צ'רצ'יל](#) | [הרבנית של האינסטגרם](#) | [חיים ולדר](#) | [שומר החומות](#) | [אריאל שובל](#) | [אורלי גולדקלנגל](#) | [אביטל](#) | [עמחי שלו](#)

מחומן

איך תוריש לכל ילד דירה גם אם יש לך חמישה

lastnews.co.il

[לקריאה](#)

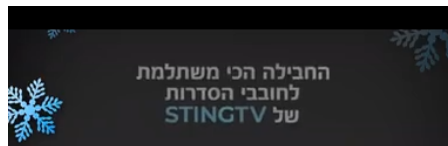

מחומן

"אני מודה על זה שאני לא בטלוויזיה, ברמה שאני רוצה לשלוח פרחים למנכ"ל קשת"

המרכז האקדמי פרס

[לקריאה](#)

מקור ראשון

מה חסר בחרדים, שאני צריכה לבוא לעולם החילוני הריק הזה

עוד ניפגש?

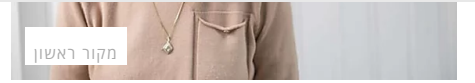

ממומן

הצטרפו עכשיו רק ב-59 ₪ לחודש

STING TV

לפרטים נוספים

מקור ראשון

"אהבה מלב כואב": האם החרדייה שהרחיקה

לכת כדי להחזיר אליה את בנה

ממומן

הצעות מחיר לביטוח רכב: מה צריך לדעת כשמשווים הצעות

ביטוח ישיר

לקריאה

ממומן

הצטרפו למנוי פיס ותיהנו גם אתם ממועדון הטבות פגזי שיחסוך לכם כסף וגם מהגרלות של מיליוני שקלים!

מנוי פיס

מקור ראשון

"אוי לכם שהרגתם אלה את אלה"

מקור ראשון

"כוח, כבוד וכסף" גרסת נפתלי בנט

Smart TV LG 55" UHD 4K SmartTV 55UP751C za 99 zł na start w ofercie za 155 zł/mies

www.t-mobile.pl

Sprawdź

ממומן

Sprawdź

Smartwatch Huawei Watch GT2 Pro 4 GB za 19 zł na start w ofercie za 100 zł/mies

www.t-mobile.pl

ממומן

להרשמה

תקועים במקום העבודה? צאו מהלופ והרשמו לדרושים IL

דרושים IL

שם מלא
טלפון
דוא"ל

reCAPTCHA
פרטיות - תנאים

אני לא רובוט

שלח

הידיעה הבאה

הידיעה הקודמת

האיחוד האירופי התעלם מהתרעה: אתה תומך בארגון פרו־טרוויסטי

"בתי הכנסת בניו-יורק צריכים להפוך למרכזי אימונים"

כתבות קשורות

קוצר רוח מועד ב': המחיר של רפורמת שינויי הבגרות

בתאל קולמן © 27-03-2022

האם בוגרי מערכת החינוך של השנים הבאות לא ידעו מי היה ריה"ל, לא יכירו פסוקים מישעיהו ולא יוכלו לצטט משירי...?

"יום לפני החתונה עוד קטפנו יחד חצילים"

אורלי גולדקלנג, ברוך גרינברג © 27-03-2022

על הכורסה: פרידה טסלר, שמתוך חדר קטן בנתה אימפריית חלב מקומית. נשען מאחור: אבי, שלא יותר עליה גם כשנשלחה לאירופה....

פעם כעסתי, השבוע התגעגתי

יעל שבח © 27-03-2022

בשביל רזיאל, כל פטירה של רב גדול הייתה מלווה בעצב עמוק, בקריעת חולצה ובדחיית כל התוכניות כדי להגיע להלוויה

כתיבת תגובה

האימייל לא יוצג באתר. שדות החובה מסומנים *

עוד קטגוריות

חדש

ראשונות

מגזין

בעולם

תרבות

יהדות

דעות

חדשות

מקור ראשון

שם *

אתר

אימייל *

להגיב

כתבות אחרונות באתר

שני נרצחים בפיגוע ירי בעיר חדרה
27/03/2022 כ"ד באדר ב' ה'תשפ"ב

"חשיבות הפסגה היא בעצם קיומה"
27/03/2022 כ"ד באדר ב' ה'תשפ"ב

על הלחם לבדו: שעה אחת מפרידה ביניכם לכיכרות מופלאים
27/03/2022 כ"ד באדר ב' ה'תשפ"ב

כתבות נוספות

כשבועיים לאחר שילדה: אשת התקשורת איילת לאש זמנה לחקירה

מספריי מטבח מקצועיים ב...
Azrieli.com

בואו לבדוק תוך 2 דק אם הסיב הפרטי כבר הגיע אליכם ותיהנו מחודש ראשון ללא תשלום!
partner

"מגפה יהודית שוטפת את עירנו"

Laptop Zestaw Microsoft...	Smartwatch Huawei Watch G...
od 19 zł	od 19 zł
Samsung Galaxy Watch 3...	Smartfon OPPO Reno5 Li...
od 9 zł	od 19 zł

כל גווני הכיפה: הציונות הדתית קיימת או נעלמת?

עורכי הדין המצליחים ביותר בישראל - צפו ברשימה
עורכי דין - מודעות חיפוש

Smartfon realme C25Y 4/128GB 128 GB za 19 zł na start w ofercie za 105 zł/mies
www.t-mobile.pl

גיסו של הרב קנייבסקי לשוטרים: "שכרם כשכר הסנהדרין"

Smartfon realme 9 Pro 5G 8/128GB 128 GB za 59 zł na start w ofercie za 95 zł/mies
www.t-mobile.pl

מה פירוש: ישנן חוויות יסוד שקודמות לשפה

הרב קנייבסקי כדוגמה: סוד עוצמתה של היהדות החרדית

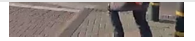
Smartfon Xiaomi Redmi Note 9 Pro reSTART 64 GB za 89 zł na start w ofercie za 125 zł/mies
www.t-mobile.pl

"חשבנו שהקורונה תחלוף מעל תאיר, אבל טעינו בגדול"

הכתובת שלך מחוברת ל-Bfiber? זה הזמן לבדוק וליהנות ממצע מנצח
Bfiber - הסיבים האופטיים של בזק

מחפשים קשר רציני? חפשו כאן אתרי הכרויות בשבילכם
אתרי הכרויות | מודעות חיפוש

Smartwatch HAMMER Watch za 1 zł na start w ofercie za 75 zł/mies
www.t-mobile.pl

היועץ הפוליטי של סגן השר טס עם משלחת לאוקראינה - ופטר

"נשים שבחרות במקצוע - בוחרות בו לכתחילה. זאת לא הכשרה 'על הדרך'"

הממשמש ובא עפעף: איך להיפטר בבית, איך להרים ללא ניתוח
הרמה מיידית לעפעפיים שלך

Laptop Huawei MateBook D15 za 219 zł na start w ofercie za 150 zł/mies
www.t-mobile.pl

פורים בטיפול

האם "כתובת השילוח" באמת הוענקה להרצוג בביקורו באנקרה?

עשרה שיעורים ותלמדו לשחות כמו מקצוענים, בהתחייבות!
TI Swim

זו המסכה הכי טובה לטיסות!
Sonovia Store

צריך להיערך: המלחמה בין ישראל לאיראן הפכת מסמויה לגלויה

Zestaw Samsung Galaxy A52s 5G 6/128GB 128 GB za 29 zł na start w ofercie za 155 zł/mies
www.t-mobile.pl

Smartfon OPPO Reno5 Lite 128 GB za 19 zł na start w ofercie za 130 zł/mies
www.t-mobile.pl

הכול בראש: האם המלחמה באוקראינה תסתיים בהתנקשות בפוטין?

בעיה ושמה "מפלגת העבודה בקואליציה"

הגיע זמן חידוש ביטוח הרכב? קבלו 4 חודשים מתנה בביטוח המקיף
aig.co.il

זו המסכה הכי טובה לטיסות! עכשיו בלוק הורס
Sonovia

"יום לפני החתונה עוד קטפנו יחד חצילים"

רבי מאיר בעל הטקסט: סוד קסמו של הנער הנצחי

טירוף: מזרן אורתופדי בשווי 5,990 ש"ח יימכר ב-1,990 ש"ח בלבד
Channel22

סובלים מכאבי גב שמקרנים לרגל? תחושות נימול? זה הפתרון
בית ללא כאבים | מגזין בריאות

"אין בי מילים לתאר לכם כמה נורא וכואב ההלם"

הלוואה בריבית של 1% בלבד? כן, זה אמיתי וככה תשיגו אותה בקלות
טיפ פיננסי - ערך שווה זהב

אלמנתו של הרב שי אוחיון שנדקר: "אל תסתפקו בעונש. הפסיקו את המשכורות ל

לכבוד פורים: חידון מאתגר במיוחד

עוד קטגוריות

חדש

ראשונות

מגזין

בעולם

תרבות

יהדות

דעות

חדשות

מקור ראשון

הכמוסה שמסייעת בשיפור האנרגיה, החדות ושמירה על הבריאות
VINIA - מתנת החיים

עוד נשאר הניגון

Odkurzacz Xiaomi Mop 2 Pro+ za 9 zł na start w ofercie za 115 zł/mies
www.t-mobile.pl

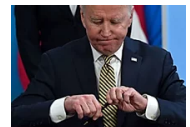
הפרדוקס העצוב של החיים המודרניים

ידעת שזוגות נשואים החברים באותה קופת חולים משלמים פחות?
כמהה בריאות - השוואת קופות חולים

ביטול ההכרה במשמרות המהפכה כארגון טרור: יריקה אמריקנית בפרצופה של ישראל

כל טויוטה שתרכשו, בתשלום חודשי קבוע, כולל ביטוחים וטיפולים?! כן, זה קיים!
toyota

"הסוכר שלי ירד מ-10.5 ל-5.9, הרופא התפלא ושאל מה עשיתי" - אבי
The123

"הכיבוש" אינו מניע לרצח, אלא האידיאולוגיה העשירה שניזונה מהסתה

הכינו את המוח הישראלי: תחרות ביטחונית בינלאומית תתקיים בירוחם

נחשפה רשימת הטבות לבני +55 - בדוק מה מגיע לך
ריאלי

דו"ח מבקר המדינה: עיתונאית שהתמודדה ברשימת הבית היהודי קיבלה שכר

תצאו מהאפליקציות, זו אשליה - דני יועל מגיעים לאקדמיה

חיזוק העם היהודי צריך להפוך לפרויקט מרכזי של מדינת ישראל

הכירו את הסטארט-אפ הישראלי ששם סוף להתמכרות לסוכר ופחמימות
Vortex.co.il

ברי המים תמי4 אדג' - מים איכותיים וטעימים יותר בהצעה שאסור לפספס. לרכישה תמי4

גם החילונים עוד יתגעגעו אל הרב קנייבסקי

הסוד השמור של מס הכנסה נחשף - אלפי שקלים עשויים להיכנס לחשבונכם שמענו - פרטל פיננסי חדשני

אמא של ישראל ז"ל קראה בכאב: "אני רוצה את הבת שלי"

צאצאי אוסטריה יוכלו סוף סוף להוציא דרכון: "זהו דרכון אירופי לכל דבר"
Round Table כדאי לדעת

נעים להכיר, פתרונות ההצללה האיכותיים של אומברה

קריאה לגימלאים - קבלו 8 מתנות פיננסיות מהמדינה, הן שוות עשרות אלפי שקלים
חדשות ראשונות

מה זלנסקי רוצה מישראל?

הפורטוגלים נדהמים: כ-3.5 מיליון ישראלים זכאים לדרכון ואזרחות נוספים
ריאלי

"כמו לילה בשטחים": מבצע מעצרים נרחב בערים ערביות

מתקפת פתע: עליזה בלוך עתרה נגד מינוי של מתן כהנא

מה המחיר לאיתור נזילות באמצעות מצלמה תרמית בשנת 2022?
איתור נזילות

תתרגלו לנהוג גבוה: טויוטה אייגו X במכירת אונליין מוקדמת, החל מ-ש349 לחודש! * בכפוף לגורם המממן ותנאי Toyota

כך עבד המנגנון: דבר תורה תמורת כסף

קרוסאובר אורבני לא נורמלי! עכשיו מ-1,555 ש"ח לחודש
OPEL

בלי שום מילה על מוגבלות: הכירו את המתקלטים החדשים

סובלים ממיגרנות? הסיבה יכולה להפתיע אותכם
Round Table בריאות

איך הפך המאכל היהודי הפשוט למנת גורמה במסעדות שף?

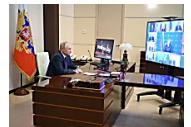
הוראה לחברות ביטוחי הבריאות: יש להחזיר לאזרחים מלינינים בהזלות ושיפור כיסויים
ריאלי

מה עושים עם ילדים סרבנים?

טיהורים בצמרת: אנשיו של פוטין לא קראו נכון את התמונה

השפעת עיקור וסירוס על חתולים
פרינה

על הלחם לבדו: שעה אחת מפרידה ביניכם לכיכרות מופלאים

משען דיור מוגן, מפנקת אתכם ב-70,000 ש"ח הנחה לדירת 2 חדרים
משען - דיור מוגן

"היפופוטמי הקוקאין" של פבלו אסקובר משגעים את קולומביה

טרייד אין עתידי משתלם על סיטראן C3! וגם באספקה מיידית, קבעו נהיגת מבחן עד הבית
Citroen C3

בשורה חשובה לחובבי האומנות בישראל - אתר האמנות היוקרתי - The Art Newspaper

עכשיו ב-AVIS מכירת רכב המלאי התחדש והאספקה מיידית. למה אתם מחכים?
avis.co.il

רבקה זיידה היא "הקוסמת מבני ברק", שמעלימה צלקות אקנה
Web-Mine - מגזין חוכן

מחוץ לתקציב הביטחון: אושרו עוד מאות מיליונים לצה"ל

סיפורו של החסיד החלוץ ישעיהו ברנשטיין

הכירו את סדרת X3 החדשה של BMW
www.bmw.co.il

מדורת השבט: האם עדיין יש צורך במפלגת מגזר?

מנהלת רווחה? תני לנו להפיק לך אירוע הרמת כוסית לפסח לעובדים
avo.co.il

פוליטיקת הזהויות של ערביי ישראל נתונה בפלונטר בלתי ניתן להתרה

ההשקעה הבאה שלכם - איך תעשו אותה נכון?
in-come כל מה שצריך לדעת על הכסף שלכם

מקור ראשון - חושבים אחרת

"מקור ראשון" הוא כלי תקשורת שחושב אחרת, לאנשים שחושבים אחרת. האתר מציג תוכן איכותי, אחראי ואינטלקטואלי השומר על כתיבה ערכית ונקיה שמתרחקת מעיתונות "צהובה" ופופוליסטית.

עקבו אחרינו

קטגוריות

מוצש	חדשות
מגזין	דעות
טוב לדעת	בעולם
לוח	יהדות
המומלצים	כלכלה
	תרבות

תגיות פופולריות

[איראן](#)
[ארה"ב](#)
[ביקורת](#)
[בנימין נתניהו](#)
[המעטפת](#)
[העולם היהודי](#)
[חמאס](#)
[יהודה ושומרון](#)
[מוסף שבת](#)
[נגיף הקורונה](#)
[נפתלי בנט](#)
[ספרות](#)
[פוליטי](#)
[צבא וביטחון](#)
[צה"ל](#)

קבלו את העיתון לחודש במתנה

*המבצע למצטרפים חדשים בהתאם לתקנון המבצע

שם מלא	<input type="text"/>
טלפון	<input type="text"/>
דוא"ל	<input type="text"/>

אני לא רובוט

 reCAPTCHA

 פרטיות - תנאים

שלח

